

de mos

Jaargang 35
Januari 2019

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het
Nederlands
Interdisciplinair
Demografisch
Instituut

Bulletin
over
Bevolking
en
Samenleving

1

NiDi

inhoud

- 1 **Waarom blijft de vruchtbaarheid in Afrika zo hoog?**
- 4 **Verdeeldheid onder Europese burgers over vluchtelingen**
- 7 De weelde van twee modellen
- 8 **Griep en sterfte onder tachtigplussers**

Foto: United Nations/Flickr

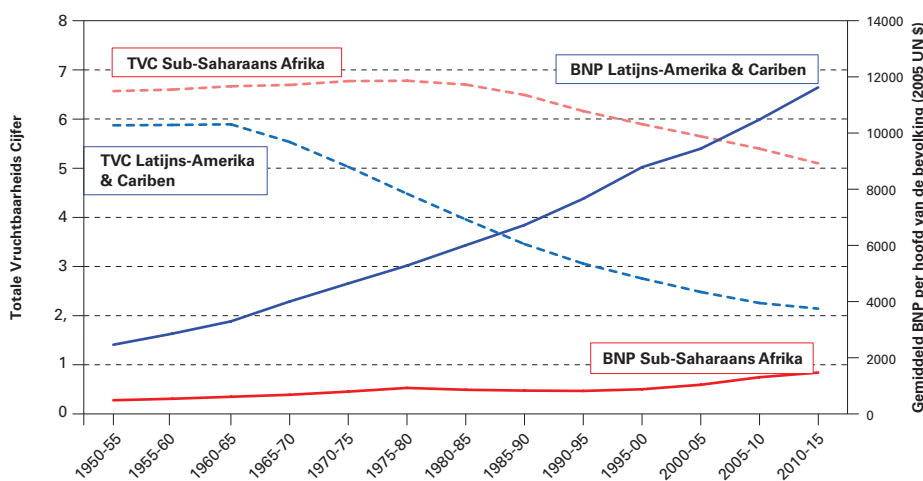
Waarom blijft de vruchtbaarheid in Afrika zo hoog?

LEO VAN WISSEN & NICOLE VAN DER GAAG

Wereldwijd is de laatste decennia het aantal kinderen dat een vrouw krijgt fors gedaald en ongeveer gehalveerd, ook in Azië en Latijns-Amerika. In Afrika ten zuiden van de Sahara daalt de vruchtbaarheid echter lang niet zo snel. Wat maakt de situatie in Afrika zo anders? En kan een overgang naar lagere vruchtbaarheid de bevolkingsgroei in Sub-Saharaans Afrika stoppen?

Niet alleen in het westen, maar ook in de niet-westerse landen is sinds halverwege de vorige eeuw het gemiddeld kindertal sterk gedaald. Tussen 1950 en 2015 is wereldwijd het gemiddeld aantal geboorten per vrouw gehalveerd, van 5,0 naar 2,5 kinderen. In Europa vond een daling plaats van 2,7 naar 1,6. De sterkste daling vond plaats in Azië en Latijns-Amerika. Kregen vrouwen in deze landen aanvankelijk nog gemiddeld bijna zes kinderen, tegenwoordig zijn dat er nog maar net iets meer dan twee. Ook in Sub-Saharaans Afrika (alle landen in Afrika met uitzondering van Marokko, Algerije, Tunesië, Libië, Egypte en de Westelijke Sahara) krijgen vrouwen tegenwoordig minder kinderen dan zestig jaar geleden. Maar de daling van het gemiddeld kindertal in deze landen is veel later ingezet en veel minder sterk dan in Azië en Latijns-Amerika: van meer dan zes kinderen tot eind jaren negentig zijn dat er nu nog altijd vijf. Of de vruchtbaarheidstransitie ook in Sub-Saharaans Afrika uiteindelijk zal leiden tot een gemiddeld kindertal rond de twee kinderen per vrouw, wat de prognose is van de Verenigde Naties op de lange termijn, is dan ook zeer de vraag. In dit artikel, dat is gebaseerd op het artikel *Africa's unique fertility transition* van de demograaf John Bongaarts, bespreken we op welke punten de vruchtbaarheidstransitie in Afrika afwijkt van die in Azië en Latijns-Amerika en wat dit betekent voor de bevolkingsgroei en demografische uitdagingen in Sub-Saharaans Afrika.

Figuur 1. Het totale vruchtbaarheidscijfer (TVC) en het bruto nationaal product (BNP) per hoofd van de bevolking in Sub-Saharaans Afrika versus Latijns-Amerika en de Cariben, 1950-2015

Bron data: Verenigde Naties (TVC), James et al. (2012; BNP).

De vruchtbaarheidstransitie

Terwijl in de landen in Azië en Latijns-Amerika de vruchtbaarheid sinds de jaren zestig van de vorige eeuw drastisch is gedaald, is de daling in Sub-Saharaans Afrika pas na 1980 ingezet. In 1960 lag het totale vruchtbaarheidscijfer (TVC) in de drie regio's dicht bij elkaar, tussen de 5,9 en 6,7 kinderen per vrouw. In 1980 was het verschil van minder dan één kind opgelopen tot meer dan 2,5. Tegen die tijd was de vruchtbaarheidstransitie in de meeste landen in Azië en Latijns-Amerika al gestart, terwijl de transitie in Sub-Saharaans Afrika nog goeddeels moest beginnen. Een vruchtbaarheidstransitie wordt gedefinieerd als een daling van het vruchtbaarheidscijfer met ten minste tien procent ten opzichte van het maximum van het vruchtbaarheidscijfer in de periode voordat de transitie begon. Inmiddels is op Niger en de Democratische Republiek Congo na, in alle Sub-Saharaanse landen de vruchtbaarheidstransitie begonnen. Naast de start van de transitie laat ook het tempo grote verschillen zien. In de eerste tien jaar na de start van de transitie was de vruchtbaarheid in Azië en Latijns-Amerika met minstens 20 procent gedaald; in Afrika was dit nog geen tien procent. In de westerse landen is de vruchtbaarheidstransitie inmiddels voltooid, dat wil zeggen dat het vruchtbaarheidscijfer op een min of meer

constant lager niveau is gestabiliseerd. De transitie in Azië en Latijns-Amerika is in bijna de helft van de landen voltooid, maar in Sub-Saharaans Afrika is dit nog nauwelijks het geval.

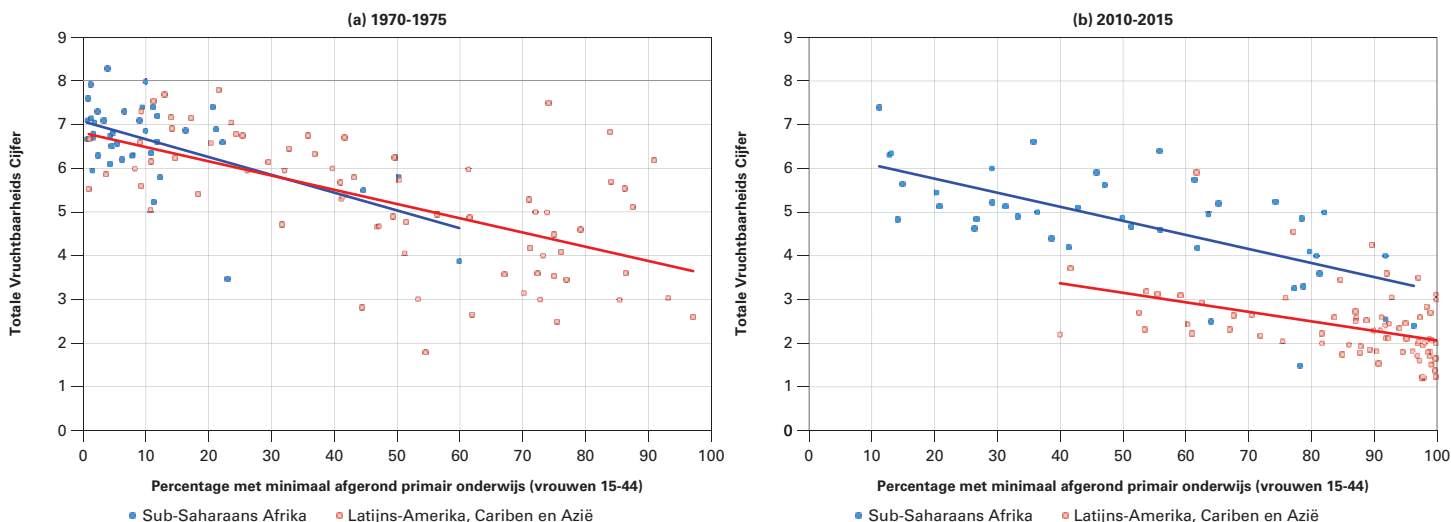
Waardoor wordt de vruchtbaarheidstransitie bepaald?

De transitie van hoge naar lage vruchtbaarheid wordt aangedreven door sociale en economische modernisering. Industrialisatie, de trek naar de steden en meer onderwijs leiden aanvankelijk tot lagere sterfte en een hogere levensverwachting. Vooral zuigelingen- en kindersterfte nemen drastisch af, waardoor de noodzaak om veel kinderen te krijgen – zodat er tenminste nog een paar in leven zijn om voor de oude dag van de ouders te kunnen zorgen – afneemt. Vervolgens nemen de kosten van het hebben van kinderen toe, omdat ze naar school gaan en meer gaan consumeren. Deze ontwikkelingen dragen bij aan een afname van het kindertal, waarbij de toegang tot het gebruik van anticonceptie een belangrijke voorwaarde is. Dit is echter niet het hele verhaal. Ook culturele factoren spelen een rol en de mate waarin en manier waarop nieuwe ideeën en opvattingen over seksueel en reproductief gedrag, zoals over anticonceptie, worden verspreid en geaccepteerd. Onafhankelijk van de sociale en economische ontwikkeling in een land kan bijvoorbeeld ook een bredere verspreiding van ervaringen uit andere landen met betrekking tot geboortebepaling en veranderende opvattingen over de kosten en baten van kinderen leiden tot een daling van de kindertal.

Waar kijkt Afrika af?

De vruchtbaarheidstransitie is onderdeel van de demografische transitietheorie. Deze theorie beschrijft de overgang in een samenleving van een hoog naar een laag sterfte- en vruchtbaarheidscijfer. Volgens de demografische transitietheorie kan de latere start en het lagere tempo van de vruchtbaarheidstransitie in Afrika worden toegeschreven aan het lagere ontwikkelingsniveau en de langzamere economische ontwikkeling. De relatie tussen vruchtbaarheid en economische ontwikkeling is echter niet zo eenduidig als het lijkt. Uit figuur 1 blijkt dat de start van de transitie in

Figuur 2. De relatie tussen vruchtbaarheid en onderwijsniveau in landen in Sub-Saharaans Afrika versus Latijns-Amerika en de Cariben en Azië

Bron data: Verenigde Naties (TVC) en Wittgenstein Centre for Human Capital (onderwijs).

Afrika weliswaar 20 jaar later plaatsvond dan bij bijvoorbeeld Latijns-Amerika, maar wel bij een lager niveau van het bruto nationaal product per hoofd van de bevolking. In de tijd gezien loopt de transitie in Sub-Saharaans Afrika dus achter, maar uitgaande van het economische ontwikkelingsniveau lijkt de transitie er juist eerder te zijn begonnen dan elders. Wat minder gunstig is in Afrika is het tempo van de daling van de vruchtbaarheid. Aangezien echter ook het tempo van de economische ontwikkeling van Afrika achterblijft bij dat van de andere ontwikkelingslanden, past ook het langzamere tempo van de vruchtbaarheidstransitie in Sub-Saharaans Afrika in de theorie van de demografische transitie. Maar waar Afrika echt afwijkt van andere ontwikkelingslanden is dat het niveau van de vruchtbaarheid gegeven de mate van ontwikkeling tegenwoordig structureel ruim één kind hoger ligt dan bij andere ontwikkelingslanden. Dit kunnen we illustreren door, net als Bongaarts, de vruchtbaarheid per land in relatie te brengen met het percentage inwoners dat tenminste primair onderwijs heeft genoten (zie figuur 2a). In 1970, voordat de vruchtbaarheidstransitie begon, was het onderwijsniveau in Latijns-Amerika en Azië weliswaar hoger dan in Sub-Saharaans Afrika, maar was de relatie met het vruchtbaarheidscijfer nog vrijwel identiek (zie figuur 2b). Dat de vruchtbaarheidstransitie bij een hoger niveau stopt zien we overigens ook bij de Noord-Afrikaanse landen, waar de daling van de vruchtbaarheid vanaf 1965 na 2000 is gestabiliseerd op iets meer dan drie kinderen per vrouw.

Oorzaak hogere vruchtbaarheid

Als oorzaak voor de hogere vruchtbaarheid in Afrika in vergelijking met landen elders met een identieke sociaaleconomische ontwikkeling wordt in de literatuur een aantal factoren genoemd. Ten eerste het gewenste kindertal. Opvallend is dat het verschil in het vruchtbaarheidscijfer tussen de verschillende groepen landen ongeveer even groot is als het verschil in gewenste kindertal. Het hoge gewenste kindertal hangt samen met de traditioneel pro-natalistische cultuur in Afrika, die daar veel sterker is dan in veel ontwikkelingslanden in Azië of Zuid-Amerika. Zonder verandering in deze cultuur is het de vraag of economische ontwikkeling “als vanzelf” zal leiden tot een daling van de vruchtbaarheid tot het niveau van veel andere ontwikkelingslanden. Ook de inhoud en de invloed van gezinsbeleid speelt hierbij een rol. Anders dan in veel Aziatische en Zuid-Amerikaanse landen hebben gezinsplanningsprogramma's in veel Afrikaanse landen bij overheden geen hoge prioriteit, en als er al beleid wordt gevoerd, dan is het niet altijd zo effectief als gewenst. Hier kan onzekerheid over de toekomst meespelen. Daar waar door economische en sociale instabiliteit de bevolking er niet op kan vertrouwen dat voorzieningen die vandaag beschikbaar zijn, dat in de toekomst ook zullen zijn, is het hebben van (meer) kinderen nog steeds van belang met het oog op zorg en financiële steun op latere leeftijd. Aangezien de kindersterfte in Afrika nog steeds relatief hoog is leidt ook dit tot een hoger geboortecijfer. Dus zelfs indien er voldoende voorlichting wordt gegeven en er voldoende anticonceptiemiddelen

beschikbaar zijn, dan nog kan de Afrikaanse vruchtbaarheid op een structureel hoger niveau blijven dan in Azië of Zuid-Amerika.

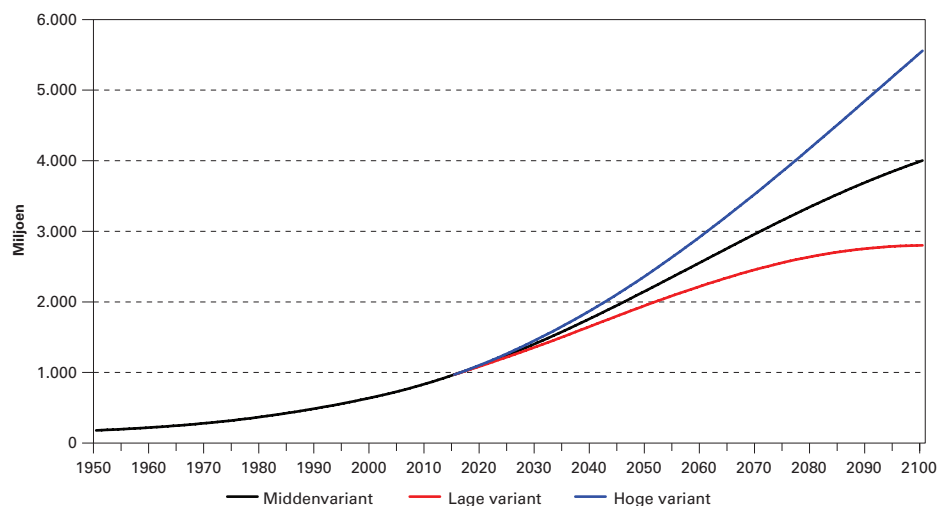
Vervangingsniveau

In vrijwel alle landen waar de vruchtbaarheidstransitie is voltooid, is het totale vruchtbaarheidscijfer tot onder de 2,1 kinderen per vrouw gedaald. Het getal 2,1 is het zogenoemde vervangingsniveau, waarbij een generatie vervangen wordt door een nieuwe generatie van dezelfde omvang. Dit geldt echter alleen als vrijwel alle meisjes die geboren worden blijven leven tot zij kinderen krijgen. In Europa is de kans voor een meisje om haar 25e verjaardag te vieren inmiddels opgelopen tot 99 procent. In Latijns-Amerika is dit 97 procent, maar in Sub-Saharaans Afrika is dit slechts 85,5 procent. Dat betekent dat het vervangingsniveau in veel landen in Sub-Saharaans Afrika hoger zal zijn dan 2,1. Uit onderzoek is gebleken dat rond de millenniumwisseling het vervangingsniveau voor Afrika gemiddeld 2,7 kinderen bedroeg, met als maximum 3,4 kinderen voor Sierra Leone. Maar ook dan zal in de meeste landen in Sub-Saharaans Afrika het totaal vruchtbaarheidscijfer nog niet in de buurt van vervangingsniveau liggen. Volgens de meest recente schattingen van de Verenigde Naties ligt het totaal vruchtbaarheidscijfer in slechts tien van de 50 landen in Sub-Saharaans Afrika onder de 3,5 kinderen per vrouw.

Demografische uitdaging

Wat betekent dit nu voor de bevolkingsgroei in Sub-Saharaans Afrika? De middenvariant van de bevolkingsprognose van de Verenigde Naties veronderstelt dat het vruchtbaarheidscijfer in Sub-Saharaans Afrika aan het eind van deze eeuw 2,1 kinderen per vrouw zal benaderen, wat leidt tot een bevolkingsomvang van 4 miljard mensen (tegen ruim 1 miljard vandaag). In de lage variant wordt verondersteld dat de vruchtbaarheid al eerder, in 2070, op dit niveau zal liggen. Dat scheelt ruim een miljard mensen aan het eind van de eeuw (figuur 3). Rond 2100 zal de bevolkingsgroei dan ongeveer gestopt zijn. Maar ook dan zal de komende decennia de bevolking van Sub-Saharaans Afrika nog gestaag groeien en zal het een

Figuur 3. Totale bevolking in Sub-Saharaans Afrika (1950-2015) en prognose (2015-2100) volgens drie varianten

Bron data: Verenigde Naties

grote uitdaging zijn om enerzijds voldoende werk te vinden voor de groeiende en jonge bevolking, en anderzijds voldoende te kunnen investeren in onderwijs en gezondheidszorg om de armoede substantieel terug te kunnen dringen. Om de bevolkingsgroei eerder te laten stoppen is zelfs een verdere of snellere daling van het vruchtbaarheidscijfer nodig. Daalt het kindertal echter minder snel, tot rond de 3 kinderen in 2070, zoals in de hoge vruchtbaarheidsvariant wordt verondersteld, dan komen er de komende 50 jaar nog bijna 580 miljoen extra inwoners bij. Dit zal Afrika voor een nog grotere uitdaging stellen.

Tot slot

“Economische ontwikkeling is de beste anticonceptie” is een geveleugelde uitdrukking en geeft de essentie van de vruchtbaarheidstransitie weer, maar het is vooralsnog de vraag of dit voldoende is om de demografische uitdagingen van Afrika het hoofd te bieden. Door de hoge vruchtbaarheid en de dalende sterfte, kent Afrika nog steeds een hoge bevolkingsgroei, hoger dan waar ook ter wereld. Volgens de meest recente VN bevolkingsprognose zal de bevolking in Sub-Saharaans Afrika tot 2050 nog meer dan verdubbelen, van 969 miljoen in 2015 tot 2,2 miljard inwoners in 2050. Met een dergelijke forse bevolkingsgroei zal het niet eenvoudig zijn om de kloof in levensstandaard met de meer ontwikkelde landen (sterk) te verkleinen. Het is dan ook de vraag of beleid

gericht op het verbeteren van de sociaaleconomische ontwikkeling alleen, in deze landen kan zorgen voor een voldoende daling van de bevolkingsgroei om de levensstandaard substantieel te kunnen verbeteren. Aanvullend beleid gericht op het verlagen van het gewenste kindertal, het verder verlagen van de kindersterfte, en het vergroten van de sociaaleconomische stabiliteit en het vertrouwen in de overheid en instituties lijkt eveneens noodzakelijk.

Leo van Wissen, NIDI en Rijksuniversiteit Groningen, e-mail: wissen@nidi.nl

Nicole van der Gaag, NIDI, e-mail: gaag@nidi.nl

LITERATUUR:

- Bongaarts, J. (2017), Africa's unique fertility transition. *Population and Development Review*, 43 (S1), pp 39-58.
- Espenshade, T.J., J.C. Guzman & C.F. Westoff (2003), The surprising global variation in replacement fertility. *Population Research and Policy Review*, 22 (5-6), pp 575-583.
- James, S.J., P. Gubbins, C.J.L. Murray & E. Gakidou (2012), Developing a comprehensive time series of GDP per capita for 210 countries from 1950 to 2015. *Population Health Metrics*, 10 (12), pp.1-12.
- Moultry, T.A., T.S. Sayi & I.M. Timæes (2012), Birth intervals, postponement, and fertility decline in Africa: A new type of transition? *Population Studies*, 66 (3), pp 241-258.

Verdeeldheid onder Europese burgers over vluchtelingen

DAVID DE CONINCK, KOEN MATTHIJS, MARLIES DEBRAEL, ROZANE DE COCK & LEEN D'HAENENS

Europese landen hebben de laatste jaren te maken gekregen met een vluchtelingenstroom die zich manifesteerde onder meer in gepolariseerde opvattingen over vluchtelingen. Een enquête onder de bevolking van België, Frankrijk, Nederland en Zweden laat zien dat er aanzienlijke verschillen zijn in opvattingen over de vluchtelingen in deze landen waarbij de media ook een rol spelen. Mensen die publieke omroepen raadplegen zijn vaak positiever over vluchtelingen dan zij die commerciële omroepen raadplegen. Veel Zweden zien vluchtelingen niet als bedreigend, terwijl in de andere landen die dreiging sterker wordt gevoeld.

Foto: Romaniamissions/Pixabay

Sinds 2015 is er in Europa een sterke groei van het aantal vluchtelingen vanuit het Midden-Oosten en Noord-Afrika. De Europese Unie (EU) staat onder druk om deze grote aantallen vluchtelingen te beheersen, wat leidt tot spanningen tussen en binnen Europese landen. De opvattingen van Europese burgers over vluchtelingen polariseren en zijn niet zelden gebaseerd op onjuiste informatie over aantallen, en over de veronderstelde verbanden met misdaad en terreur. Aantijgingen van populisme over en weer en identiteitsverlies beheersen het publieke debat.

Gemaakte keuzes in media-uitingen spelen een grote rol in de beeld- en opinievorming rond vluchtelingen. De meerderheid van de bevolking heeft immers geen rechtstreeks contact met vluchtelingen. Hun zichtbaarheid in de media is in dat geval de voornaamste bron van informa-

tie en duiding. Een belangrijke vraag is of media invloed hebben op publieke opvattingen over vluchtelingen, en om welke media het dan gaat. Welke andere factoren, naast media, beïnvloeden deze opvattingen? Als opstap voor groter onderzoek naar de Europese vluchtelingenthematiek werd in 2017 een verkennende, online-enquête uitgevoerd naar de opvattingen over vluchtelingen bij 6.000 volwassenen in België, Frankrijk, Nederland, en Zweden (zie kader).

Achtergrond

De vier onderzochte landen verschillen aanzienlijk op enkele macro-factoren die mede de nationale context bepalen waarbinnen opvattingen gevormd worden en waarbinnen media opereren (tabel 1). Nederland en Zweden hebben het hoogste nationaal inkomen (BNP) per hoofd, en de laagste werkloosheidscijfers. Frankrijk heeft het hoogste absolute aantal vluchtelingen (ruim 300.000), maar relatief scoort Zweden het hoogst (23 per 1000 inwoners). Er is ook een verschil in de score op de *Migrant Integration Policy Index (MIPEX)*, een index die het migratie- en integratiebeleid meet en vergelijkt tussen de 28 EU-lidstaten en 10 niet-EU-landen. Dit gebeurt aan de hand van de hoeveelheid, aard, en toonzetting van het geschreven migratie- en integratiebeleid, en biedt een antwoord op de vraag hoe gunstig dit beleid is voor migranten. Van de vier landen in ons onderzoek scoort Zweden het hoogst (gunstigst) op deze index (maximum is 100), Frankrijk het laagst. Nederland en België zitten daar tussenin (zie tabel 1). Eerdere resultaten van bijvoorbeeld de European Social Survey voor de jaren 2002 en 2014 leren dat van de twintig bevraagde Europese landen, de Zweden op beide momenten het meest positief stonden tegenover immigranten. Inwoners uit Zuid- en Oost-Europese landen zijn het meest negatief, Nederland, België, en Frankrijk nemen meestal een middenpositie in. Deze cijfers zijn echter van vóór de grote migrantenstroom van 2015. De grote vraag is wat die sterke toename met de houdingen van Europeanen heeft gedaan. Huidige opvattingen over vluchtelingen en de rol van nieuwsmedia

Er werd de respondenten gevraagd of er veel of weinig vluchtelingen naar hun land mogen komen en blijven. Scores werden gemeten met een vierpuntschaal (1 = heel weinig; tot 4 = heel veel). Tussen de onderzochte landen zijn er opvallende verschillen. De Zweden hebben de meest positieve opvattingen over vluchtelingen (gemiddeld 2,7), de Nederlanders en de Belgen nemen een tussenpositie in (beiden gemiddeld 2,5), de Fransen zijn het meest negatief (2,3). Hierin speelt onder meer het mediagebruik een rol. Uit ons onderzoek komt naar voren dat de consumptie van nieuws op publieke omroepen samenhangt met positieve opvattingen over vluchtelingen, terwijl het omgekeerde geldt voor consumptie van nieuws op commerciële omroepen (zie figuur 1). Uiteraard kan niet worden vastgesteld wat oorzaak is en wat gevolg omdat we de respondenten niet in de tijd kunnen volgen en maar één moment van waarneming hebben.

Eerder onderzoek over hoe er over migrantengroepen in Belgische media wordt bericht leert dat de verschillende omroepen een ander beeld

Tabel 1. Macro-indicatoren van België, Frankrijk, Nederland en Zweden (eind 2016)

	België	Frankrijk	Nederland	Zweden
Bruto nationaal product (BNP) per hoofd	€ 37.400	€ 33.300	€ 41.600	€ 46.800
Werkloosheidspercentage	7,2	10,3	5,4	6,4
Totaal aantal vluchtelingen	42.168	304.546	101.744	230.164
Vluchtelingen per 1000 inwoners	3,7	4,6	6,0	23,0
Migratie/integratie-index (MIPEX)	67	54	60	78

Noot: het totaal aantal vluchtelingen is het aantal door de nationale overheden geregistreerde vluchtelingen in hun land eind 2016.
Bronnen: eigen berekeningen, Eurostat, MIPEX, VN-vluchtelingenagentschap.

schetsen van migrantengroepen. In Belgische publieke media worden migrantengroepen positiever voorgesteld dan in commerciële media. Een open vraag is of individuen beïnvloed worden door hun mediaconsumptie – een cultivatie-effect dus –, dan wel of ze juist die media selecteren die overeenstemmen met hun opvattingen, dus een mogelijk selectie-effect.

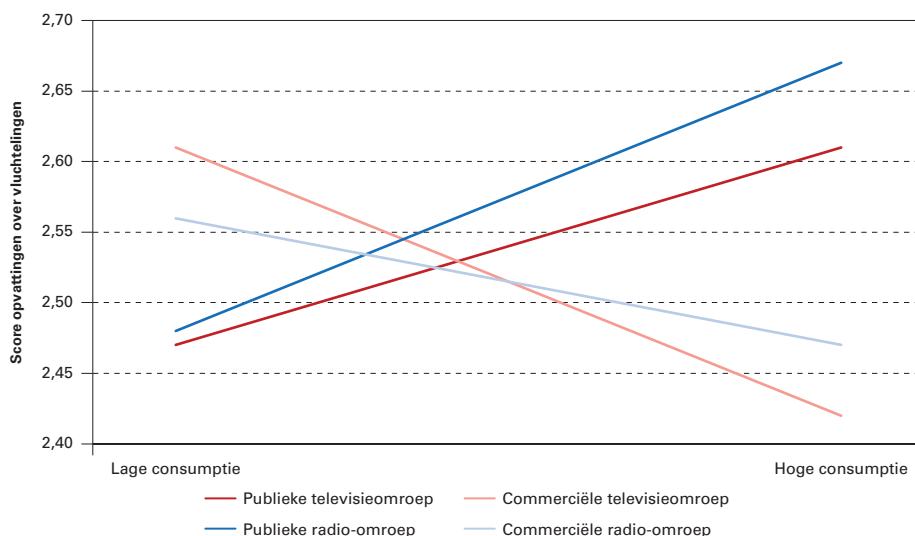
Verschillen binnen landen

De opvattingen over vluchtelingen vormen een interessante casus om te zien of die opvatting afhangt van welke sociaaleconomische positie men inneemt en of men een migratie-achtergrond heeft. Er zijn duidelijke verschillen waarneembaar. Bijvoorbeeld als we naar geslacht kijken, dan hebben vooral Zweedse vrouwen positievere opvattingen dan mannen. In België, Nederland, en Frankrijk zijn die verschillen klein. In deze landen is echter wel een samenhang van sociaaleconomische status met opvattingen over vluchtelingen, waarbij inwoners met een hogere sociaaleconomische status positiever zijn over vluchtelingen dan inwoners met lagere status. In Zweden zijn die verschillen tussen inwoners met een lage en hoge sociaaleconomische status niet duidelijk waarneembaar. Inzake leeftijd is er in alle landen hetzelfde patroon: ouderen staan negatiever tegenover vluchtelingen dan jongeren. Ten slotte speelt ook migratie-achtergrond een rol in de vier landen, maar het meest uitgesproken is dit effect in Frankrijk en België: wie zelf een migratie-achtergrond heeft, is positiever dan wie geen migratie-achtergrond heeft. Deze bevindingen

DATA ATTITUDES BEVOLKING TEN AANZIEN VAN VLUCHTELINGEN

Voor de dataverzameling werd samengewerkt met onderzoeksbureau iVOX dat, samen met haar internationale partners, een dataset van 6.000 respondenten (1.500 per land) heeft afgeleverd, wat overeenkomt met 35% van het totaal aantal gecontacteerde personen (17.000). De online vragenlijst werd per e-mail verzonden naar respondenten tussen 18 en 65 jaar. Alle uitkomsten zijn gewogen voor leeftijd en geslacht. Deze studie is een onderdeel van de IM²MEDIATE- en FRIENDS-projecten, gefinancierd door respectievelijk het Belgisch Federaal Wetenschapsbeleid (Belspo) en de KU Leuven (Bijzonder Onderzoeksfonds).

Figuur 1. Verschillen in opvattingen over vluchtelingen (1 = heel weinig mogen blijven; tot 4 = heel veel mogen blijven) naar nieuwsmediagebruik in België, Frankrijk, Nederland en Zweden

Bron: eigen dataverzameling September-Oktober 2017.

Tabel 2. Landverschillen in opvattingen over vluchtelingen naar achtergrondkenmerken (1 = heel weinig; tot 4 = heel veel vluchtelingen mogen blijven)

	België	Frankrijk	Nederland	Zweden
Oude man met lage sociaaleconomische status zonder migratie-achtergrond	2,1	2,4	2,4	2,5
Jonge vrouw met hoge sociaaleconomische status en met migratie-achtergrond	3,1	2,8	2,7	2,9

Bron: eigen dataverzameling September-Oktober 2017

worden gebundeld in tabel 2 waar ter illustratie een oude man met lage sociaaleconomische status en zonder migratie-achtergrond wordt vergeleken met een jonge vrouw met hoge sociaaleconomische status en met een migratie-achtergrond. Wanneer we naar combinaties van bovengenoemde kenmerken kijken, wordt duidelijk dat vooral oudere mannen met een lage sociaaleconomische status en zonder migratie-achtergrond de meest negatieve opvattingen hebben tegenover vluchtelingen. Jonge vrouwen met een hoge sociaaleconomische status zijn het meest positief. Een opvallende bevinding is dat zowel jonge mannen

als vrouwen met hoge status en zonder migratie-achtergrond positievere opvattingen hebben dan diegenen met migratie-achtergrond, terwijl dat bij andere subgroepen (jonge mannen en vrouwen met lage sociale status, ouderen met hoge of lage status) omgekeerd is. Een mogelijke verklaring is dat het volgen van hoger onderwijs een sterkere positieve invloed heeft op attitudes van jongeren zonder migratie-achtergrond, omdat zij in deze context veel kennis vergaren rond de mogelijk positieve gevolgen van diversiteit in de samenleving. Jongeren met migratie-achtergrond hebben hun visie mogelijk vanuit de thuiscontext reeds meegerekend, wat het positieve effect van hoger onderwijs op hun opvattingen zou kunnen afzwakken.

Angst voor terrorisme en voor economische en culturele dreiging

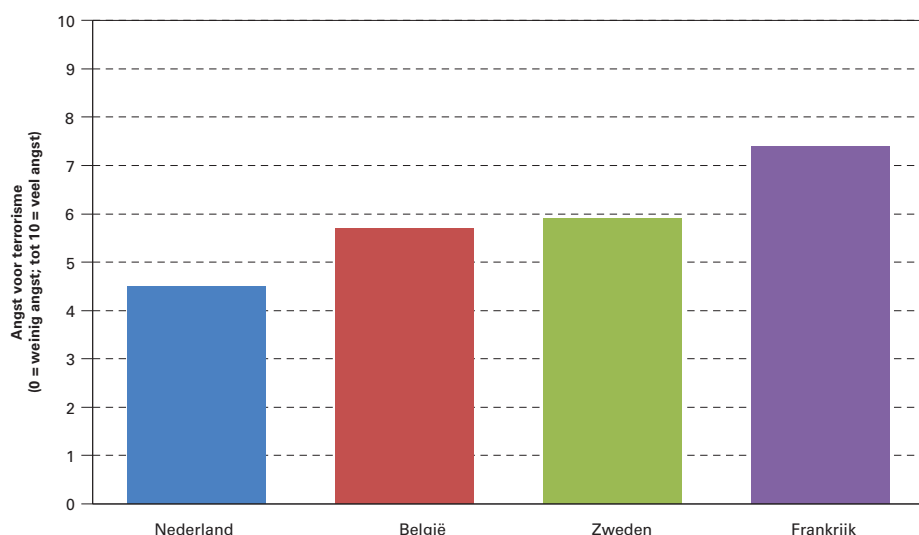
Het voorbije decennium vonden terroristische aanslagen plaats in drie van de vier onderzochte landen: Frankrijk, België, en Zweden. Deze aanslagen kregen veel nieuwsaandacht en kunnen latente angstgevoelens versterken, maar ook nieuwe angstgevoelens (bijvoorbeeld rond terrorisme) in het leven roepen. In onze studie werd deze angst voor terrorisme gemeten aan de hand van zes vragen met een schaal van 0 tot 10. De vragen handelen over de volgende onderwerpen: de angst dat men zelf getuige of slachtoffer zal zijn van een aanslag, en de angst dat familie of vrienden getuige of slachtoffer zullen zijn van een aanslag. De gemiddelde scores zijn het hoogst in Frankrijk (8,1), in België en Zweden is dat lager (respectievelijk 6,3 en 6,5), en in Nederland (met (veel) minder ervaring met terroristische aanslagen) 5,0 (zie figuur 2).

Naast angst voor terrorisme, hebben we ook gevraagd naar de ervaring van economische en/of culturele dreiging die zou uitgaan van vluchtelingen (zie figuur 3). Economische dreiging is de perceptie van de bevolking over de impact van vluchtelingen op werkgelegenheid, sociale zekerheid, en de nationale economische groei. Culturele dreiging is de perceptie van de bevolking over de impact van vluchtelingen op het culturele leven. Dit werd gemeten via schalen (van 0-10) waarbij hoge scores wijzen op positieve opvattingen – en dus een lage ervaring van dreiging. De ervaren economische en culturele dreiging is relatief gezien het laagst in Zweden en in Nederland. Vooral op het vlak van de arbeidsmarkt en culturele diversiteit in de samenleving staan inwoners van deze landen het meest positief tegenover vluchtelingen. De Fransen zijn iets negatiever, en dat komt vooral naar voren in de peiling naar de gepercipieerde 'nadelen' van de aanwezigheid van vluchtelingen voor de nationale economie.

Conclusie

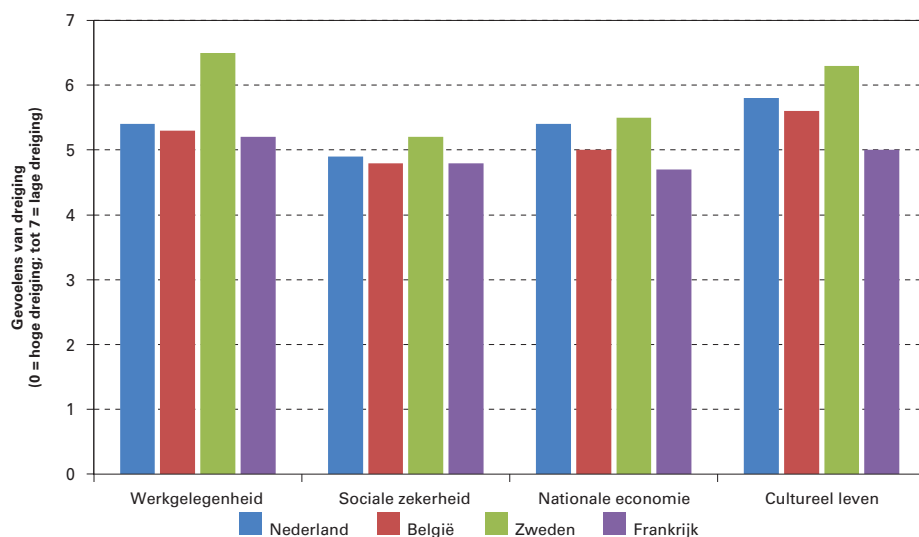
Van de vier onderzochte landen ontving Zweden in de voorbijaande jaren relatief de meeste vluchtelingen. De Zweden staan ook het meest positief tegenover vluchtelingen en ervaren het minst economische en culturele dreiging van de vluchtelingenstroom. Het valt niet uit te sluiten dat vluchtelingen naar Zweden komen omwille van de positieve beleidscontext voor migratie en integratie: uitgebreide begeleiding bij arbeidsmarktintegratie, gunstige voorwaarden voor

Figuur 2. Angst van de bevolking voor terrorisme

Bron: eigen dataverzameling September-Oktober 2017.

Figuur 3. Perceptie van bevolking over de impact van vluchtelingen op werkgelegenheid, sociale zekerheid, nationale economie en cultuur

Bron: eigen dataverzameling September-Oktober 2017.

gezinshereniging, begeleiding om de Zweedse nationaliteit te verkrijgen, en strenge anti-discriminatiewetgeving. Recente verkiezingsuitslagen in Zweden lijken echter aan te geven dat ook hier (net zoals in vele Europese landen), rechts-populistische partijen aan steun winnen. In absolute aantallen ontving Frankrijk de meeste vluchtelingen, maar relatief (per 1000 inwoners) is dat 'maar' 4,6 (Zweden: 23). Dit land scoort enerzijds het laagst op de vermelde beleidsindicatoren, maar heeft ook de meest negatieve opvattingen over vluchtelingen. Frankrijk is het enige land in dit onderzoek waar meer commerciële media dan publieke media worden geconsumeerd, wat samenhangt met opvattingen over vluchtelingen. Commerciële media schetsen een negatiever beeld van vluchtelingen dan publieke media. Consumptie van publieke respectievelijk commerciële media hangt samen met meer positieve respectievelijk negatieve opvattingen over vluchtelingen. Nederland en België nemen een tussenpositie in, waarbij Nederland nog iets dichter aanleunt tegen Zweden. Nederlanders hebben ook het minste angst voor terrorisme, wat wellicht te maken heeft met het feit dat er hier de afgelopen jaren (veel) minder ervaring was met terroristische aanslagen dan in de andere onderzochte landen.

David De Coninck, KU Leuven,
e-mail: david.deconinck@kuleuven.be
Koen Matthijs, KU Leuven,
e-mail: koen.matthijs@kuleuven.be
Marlies Debrael, KU Leuven,
e-mail: marlies.debrael@kuleuven.be
Rozane De Cock, KU Leuven,
e-mail: rozane.decock@kuleuven.be
Leen d'Haenens, KU Leuven,
e-mail: leen.dhaenens@kuleuven.be

Foto: SP Groningen/Flickr

LITERATUUR:

- Ahmed, S. (2017), News media, movies, and anti-Muslim prejudice: Investigating the role of social contact. *Asian Journal of Communication*, 27 (5), pp. 536–553.
- De Cock, R., S. Mertens, E. Sundin, L. Lams, V. Mistiaen, W. Joris & L. d'Haenens (2018), Refugees in the news: Comparing Belgian and Swedish newspaper coverage of the European refugee situation during summer 2015. *Communications: The European Journal of Communication Research*, 43 (3), pp. 301–323.
- De Coninck, D., K. Matthijs, M. Debrael, R. De Cock & L. d'Haenens (2018), Unpacking attitudes on immigrants and refugees: A four-country comparison. Poster presented at the European Population Conference, Brussels, Belgium.

column

DE WEELDE VAN TWEE MODELLEN

Er zijn nachten geweest dat ik ervan droomde: PEARL of Primos. Ik was directeur van het Ruimtelijk Planbureau (RPB). Eerst had je Primos, een regionaal bevolkingsprognosemodel dat met een riant contract van het ministerie van VROM door een privaat bedrijf in Delft aan de man werd gebracht. Het RPB ontwikkelde met het CBS het model PEARL, dat natuurlijk veel beter was. Bovendien werden de PEARL-prognoses gratis ter beschikking gesteld. Toch bleef het ministerie van VROM bij Primos zweren. Ja, de minister kreeg ik een keer om, maar bij de ambtenaren is me dat nooit gelukt. Soms vraag ik er nog wel eens naar: heeft PEARL al gewonnen?

Natuurlijk was die discussie onzin. Niemand heeft ooit kunnen bewijzen, dat PEARL beter is dan Primos. Aan beide modellen is jaren door verstandige demografen gewerkt. En beide modellen zijn zo langdurig gekalibreerd dat de uitkomsten nog maar nauwelijks kunnen verschillen. [Kalibreren is een methode om je eigen model aan de uitkomsten van andere modellen aan te passen.]

Maar het is ook kortzichtig om te willen kiezen. Ik weet het: ambtenaren en politici baseren zich graag op één model. Dat geeft zekerheid, beter gezegd: schijnzekerheid. Blijkbaar is het prettiger om van één getal uit te gaan dan van twee. Terwijl iedere wetenschapper zal zeggen dat

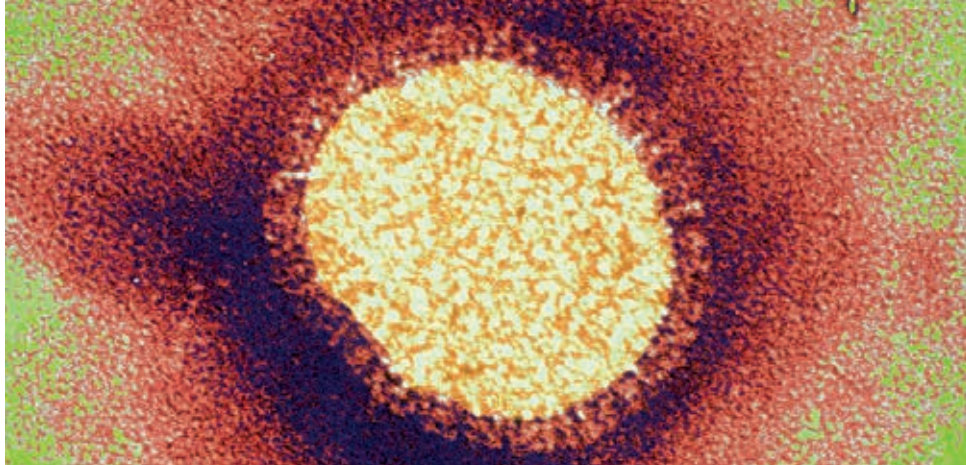

we hoogstens een bandbreedte kunnen voorspellen. En dat twee voorspellingen een beter beeld geven van die bandbreedte dan één. Bovendien kunnen juist de verschillen tussen twee prognoses, heel leerzaam zijn. Want waaraan zijn die verschillen te wijten? Waarin verschillen de aannames van de onderzoekers? En welke aanname heeft meer grond? Ik weet het: zo denkt een nieuwsgierigheidsgedreven wetenschapper. Maar waarom zouden de gebruikers van de prognoses niet nieuwsgierig mogen zijn?

Daarin ligt ook de grootste kracht van een prognosemodel: in de vergelijking. Niet in het voorspellen van de toekomst. Zo is het niet zo interessant dat het CBS voorspelt dat Nederland blijft groeien tot 2060. Het is veel interessanter dat ze een paar jaar geleden nog voorspelden dat Nederland na 2030 zou gaan krimpen. En met name de vraag: waarom hebben ze hun voorspelling moeten bijstellen? Welke (mogelijke) trendbreuk is opgetreden?

Wat een weelde dat we twee regionale bevolkingsprognosemodellen hebben! Ze dwingen ons tot vergelijken en tot beter begrijpen. En ze bieden twee mogelijkheden om trendbreuken vroegtijdig op het spoor te komen. En vooral trendbreuken zeggen ons iets over de toekomst.

Wim Derksen was hoogleraar bestuurskunde aan de Erasmus Universiteit Rotterdam en directeur van het Ruimtelijk Planbureau

Griepvirus

Foto: Sanofi Pasteur/Flickr

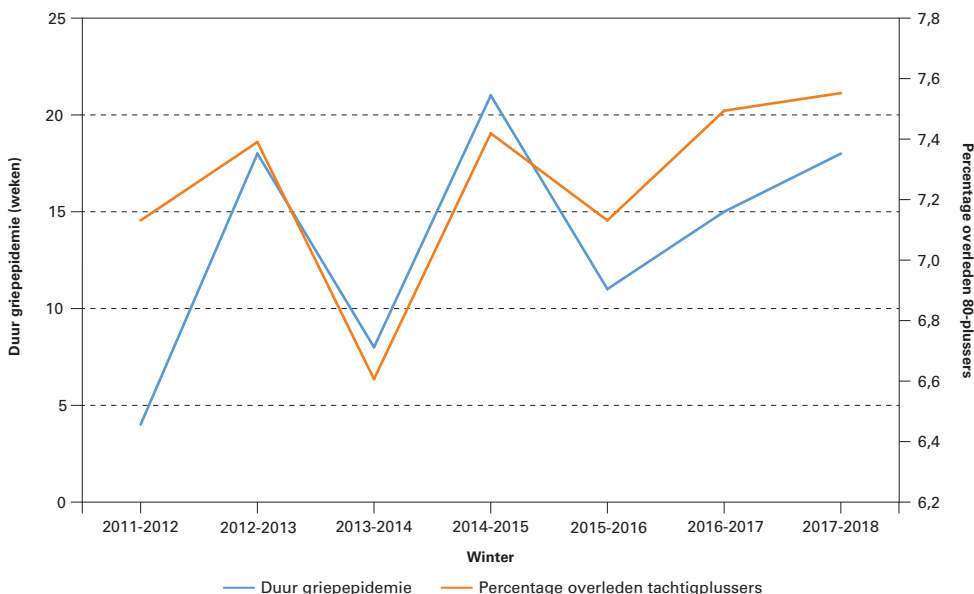
Griep en sterfte onder tachtigplussers

Griep heeft een sterke invloed op de sterfte onder ouderen. Zo leert een eenvoudige berekening dat door de lange griepgolf van vorige winter tweeduizend meer tachtigplussers zijn overleden dan in een doorsneewinter.

De vorige winter (2017-2018) duurde de griep-epidemie uitzonderlijk lang. De epidemie duurde 18 weken, terwijl de gemiddelde duur van een griep-epidemie tien weken bedraagt. In winters met lange griep-epidemieën overlijden veel meer tachtigplussers dan in andere winters. Toch is het niet eenvoudig om de totale griep-gerelateerde sterfte te kwantificeren. Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) registreert weliswaar jaarlijks het aantal overledenen met als doodsoorzaak griep, maar die aantallen geven een onderschatting, omdat griep vaak niet door de arts als directe aanleiding van overlijden wordt gemeld. Het RIVM gaat ervan uit dat bij een groot deel van de sterfte aan long-, hart- en vaatziekten een infectie met het influenzavirus een rol speelt, ook al staat influenza niet op het overlijdenscertificaat. In 2017 overleden volgens het CBS 369 tachtigplussers aan griep. Dit is minder dan een half procent van het totale aantal overleden tachtigplussers. Dit percentage is zo laag dat

fluctuaties in het aantal geregistreerde griep-doden onmogelijk de totale oversterfte in winters met veel griep kunnen verklaren. Om een goed beeld te krijgen van de invloed van griep op sterfte is het gebruikelijk om niet naar jaarcijfers te kijken, maar naar cijfers voor opeenvolgende winters. Sinds 1995 houdt het CBS wekelijks sterftecijfers bij. Daarmee kan voor elke winter het aantal overleden tachtigplussers worden berekend voor de periode tussen week 40 (begin oktober) van het ene jaar en week 20 (half mei) van het volgende jaar. Dit wordt beschouwd als het griepseizoen. De figuur laat zowel de lengte van griep-epidemieën als het percentage overleden tachtigplussers in de laatste zeven winters zien. In winters met lange griep-epidemieën (2012-2013, 2014-2015 en 2017-2018) was ook het percentage overleden tachtigplussers relatief hoog, terwijl in de winter van 2013-2014 die een korte griep-epidemie kende het percentage overledenen laag was.

Percentage overleden tachtigplussers (rechteras) en lengte van de griep-epidemie (linkeras) per winter

Bron: CBS, RIVM.

DEMOS verschijnt 10 x per jaar en wil de kennis en meningsvorming over bevolkingsvraagstukken bevorderen.

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen met bronvermelding wordt op prijs gesteld. Graag ontvangt de redactie een bewijsexemplaar. De personen op de foto's komen niet in de tekst voor en hebben geen relatie met hetgeen in de tekst wordt beschreven.

Het NIDI is een instituut van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) en is geaffilieerd met de Rijksuniversiteit Groningen. Het NIDI houdt zich bezig met onderzoek naar bevolkingsvraagstukken.

colofon

DEMOS	is een uitgave van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI).
Redactie	Harry van Dalen, hoofdredacteur Nico van Nimwegen, redacteur Peter Ekamper, (web)redacteur Jaap Oude Mulders, redacteur Fanny Janssen (RUG), redacteur
Adres	NIDI/DEMOS Postbus 11650 2502 AR 's-Gravenhage
Telefoon	(070) 356 52 00
E-mail	demos@nidi.nl
Internet	demos.nidi.nl / www.nidi.nl
Abonnementen	gratis
Druk	Koninklijke Van der Most
Opmaak	www.up-score.nl

Met behulp van een eenvoudig statistisch model is de samenhang tussen de lengte van griep-epidemieën en de ontwikkeling van het aantal overleden tachtigplussers onderzocht voor de periode 1995-2018. Op grond van dit model kan worden geschat tot hoeveel extra sterfgevallen een lange griep-epidemie kan leiden. Een week langer griep betekent een stijging van het aantal overleden tachtigplussers met 240. In de vorige winter duurde de griep-epidemie 18 weken, terwijl dat gemiddeld 10 weken is. Dit betekent dat volgens het rekenmodel de lange periode met griep in de winter van 2017-2018 tot tweeduizend meer overlijdensgevallen onder tachtigplussers heeft geleid dan in een gemiddelde winter.

Joop de Beer, NIDI, e-mail: beer@nidi.nl

LITERATUUR:

- Nivel (2018), *Hoe lang duurt een griep-epidemie?* 29 maart 2018.
- RIVM (2018), *Monitoring sterftecijfers Nederland*, Bilthoven